

În obiectiv: Ioan Biriș, *Constantin Noica Holomeria simbolică*, Editura Eikon, București, 2019, 306 p.,

NOICA SAU DESPRE O VIAȚĂ SUB IMPERATIVUL IDEII

FLOREA LUCACI

La finele anului trecut, de sărbători, Editura Eikon din București a făcut un frumos cadou iubitorilor de filosofie. Este vorba de o carte semnată de Ioan Biriș, și anume *Constantin Noica Holomeria simbolică*. Cartea distinsului profesor, prin problematică și demersul analitic, este un elogiu exemplar adus *ideii de filosof și filosofie*. În sensul acestei aserțiuni putem justifica următoarea afirmație: Constantin Noica aparține filosofiei și nu lumii de întâmplări a oamenilor¹. În susținerea ideii pot fi aduse multe argumente, dar în economia unei simple cronici de carte am în vedere două, suficiente cred, adică:

¹ Dacă acceptăm distincția lui Platon dintre *esență* și *aparență*, atunci din perspectiva unei analize filosofice trebuie să excludem orice referiri legate de mișcarea legionară, de închisorile comuniste sau alte întâmplări din viața lui Noica.

1. În prima sa carte, *Mathesis sau bucuriile simple*², Constantin Noica lasă să se înțeleagă că aspiră la un sistem filosofic, ideal posibil într-o *cultură de tip geometric*, controlată de principiile gândirii logice, nicidecum într-o *cultură de tip istoric*. Întreaga sa viață a fost credincios idealului asumat și, adoptând exigența ca principiu imperativ în cercetare, își va distila ideile din operele lui Platon, Aristotel, Descartes, Leibniz, Kant, Hegel, Heidegger, a marilor filosofi care au marcat istoria gândirii. Deși Noica își proiectează sistemul în conexiune cu marea filosofie, el stăruie pentru valorificarea potențialului limbii române, deoarece crede că „poartă cu ea întregul *logos*-ului, chiar dacă nu este limbă universală”³, fiind astfel potrivită să însuflească gândirea și să-i dea întru chipări originale.

2. Noica dă o neconvențională definiție filosofului, indicându-l pe Hegel și modul în care poate să apară o autentică problemă filosofică. Astfel, el afirmă că „deosebirea dintre filosof și ceilalți este că într-o aserțiune obișnuită, ca «pomul este verde», oricine se gândește la pom și la verde, în timp ce filosoful întreabă ce înseamnă «este»”⁴. De ce micul cuvânt „este”? Întrucât deschide spațiul logic în care se constituie lumea gândirii. „Trebuie să reflectăm la sensul cuvântului *a fi*; în afara acestei reflecții, nu există decât *vorbe goale și metafore poetice*”⁵. Că Noica și-a trăit viața sub imperativul ideii, a conceptului de filosof, rezultă și din proiectul unei cărți intitulată *Autobiografia unei idei*.

Așadar, este firesc ca Ioan Biriș să nu scrie o biografie, ci să-l caute pe Constantin Noica exclusiv în lumea de idei a cărților sale, precum și pe traiectul unor afinități ideatice cu filosofia universală. Prin urmare – susține autorul – „ne interesează, în paginile acestei cărți, o problemă fundamentală și soluția acesteia în concepția filosofului român: problema *holomeriei*, respectiv logica partitivă de acest tip, o logică în care o parte, un individual reușește să fie de puterea întregului”⁶. În mod concret, Ioan Biriș este preocupat să descopere acea idee care îi conferă filosofului nostru originalitate nu doar în cadrul filosofiei românești, ci și al celei europene. În acest sens, este deosebit de elocvent ultimul capitol, în care se face o analiză comparativă între *holologia* lui Brentano, *mereologia* lui Lesniewski și *holomeria* lui Noica. De altfel, concepția lui Noica privind ideea unei logici hermeneutice, distinctă ca principiu și soluții de a logicienilor austriac și polonez, a fost abordată de Ioan Biriș și la Congresul Mondial de Filosofie de la Atena, din 2013. Comunicarea a generat întrebări, dispute și, desigur, s-a luat notă despre contribuția filosofului nostru la lămurirea posibilelor premise privind logica partitivă. Or, în acest fel s-a evitat o situație similară față de cunoașterea poziționării logicienilor Ion Petrovici și Edmond Goblot relativ la universalitatea *legii variației*

² Cartea a apărut în 1934, când autorul avea doar 25 de ani.

³ Constantin Noica, *Scrisori despre logica lui Hermes*, Editura Cartea Românească, București, 1986, p. 144.

⁴ Constantin Noica, *Jurnal de idei*, Humanitas, București, 1991, p. 43 (51).

⁵ Pierre Aubenque, *Problema Ființei la Aristotel*, Editura Teora, București, 1998, p. 129.

⁶ Ioan Biriș, *op. cit.*, p. 9.

inverse a conținutului și sferei noțiunilor. Deși Ion Petrovici a demonstrat cu câțiva ani înainte de Goblots că legea raportului invers dintre conținut și sferă nu se aplică genurilor supreme, precum ar fi categoria de ființă, ci doar în cazul noțiunilor încapsulate sau înseriate, contribuția filosofului român a rămas necunoscută. De aici imperativul *toate la timpul lor*, altfel există riscul ca recuperările istorice să fie taxate de unii ca protocroniste.

Pentru a înțelege geneza cărții lui Ioan Biriș, consider necesar să ne referim pe scurt și la Simpozionul Național Constantin Noica. La centenarul nașterii, adică 2009, Academia Română a constatat că-i este interzis să cinstească memoria filosofului Constantin Noica, adică să-i publice în ediție critică opera, întrucât a devenit între timp marfă și a căzut sub noțiunea de *copyright*. În această situație, la inițiativa academicianului Alexandru Surdu, s-a organizat Simpozionul Național Constantin Noica într-o formulă inedită, respectiv itinerantă atât în sens cronologic, de la prima carte, *Mathesis sau bucuriile simple* (1934), la ultima, *Scrisori despre logica lui Hermes* (1986), cât și geografic, prin orașele și universitățile din România. Ei bine, Ioan Biriș nu numai că a venit cu comunicări⁷ originale la toate cele unsprezece ediții de până acum, dar a fost și co-organizator la trei dintre acestea.

Dacă ne referim acum la conținutul cărții *Constantin Noica Holomeria simbolică*, se cuvine să evidențiem faptul că Ioan Biriș a căutat să pună în lumină imaginea unui filosof pentru care demersul logic nu este un simplu instrument metodologic, ci o formă de cultură exemplară. În acest sens, el recuperează și valorifică analitic modul în care gândirea lui Constantin Noica se constituie în timp, de la o carte la alta, prinzând forme adecvate unei culturi animate de spiritul matematic, în care „treptele realului”, de la Platon și Aristotel până la Kant și la modulațiile ființei în câmpul limbii române, devin substanța întrebărilor metafizic-filosofice.

Ioan Biriș își structurează cartea în douăsprezece capitole, ceea ce presupune, pas cu pas, o descriere analitică a evoluției gândirii lui Noica și concretizarea sa în forme conceptual-operabile. Așa se explică de ce bucuria simplă, aceea de a gândi, este un sentiment ce însoțește rațiunea opțiunii pentru o cultură de tip geometric, cea care a dat identitate Occidentului. Că Noica dorea ca acest ideal să fie asumat și în gândirea și viața românului reiese indirect din năduful exprimării sale, adică: „*Noi nu mai vrem să fim eternii săteni ai istoriei*. [...] Economicește și politicește, culturalicește ori spiritualicește, simțim că nu mai putem trăi într-o Românie patriarhală, sătească, anistorică. Nu ne mai mulțumește România eternă; vrem o Românie actuală.”⁸ Noica își justifică astfel opțiunea la filosofia occidentală. Plecând de aici, Ioan Biriș concepe o paralelă Kant – Noica, analiză din care rezultă patru idei-forță care pot restructura gândirea, implicit un model cultural.

⁷ Aceste comunicări revăzute și rescrise parțial se regăsesc în ordonarea logic-coerentă a capitolele cărții *Constantin Noica Holomeria simbolică*.

⁸ Constantin Noica, *Pagini despre sufletul românesc*, Editura Humanitas, București, 1991, pp. 7–8.

Între acestea, *individualul* este ideea care va face carieră în filosofia lui Noica, regăsindu-se ipostaziat sub diverse forme, în chip de metaforă în *Șase maladii ale spiritului contemporan*, concept ontologic în *Devenirea întru ființă*, simbol logic, adică *holomerul*, în *Scrisori despre logica lui Hermes*. Încă de atunci, cu *Mathesis sau bucuriile simple*, tânărul Noica „se arată fascinat de metodologia matematică, fiind convins de faptul că întreaga cultură europeană este una de tip matematic-geometric”⁹.

Am insistat asupra primului capitol întrucât aici se regăsesc premisele construcțiilor ideatice ce compun întregul cărții, adică în acest context se afirmă ideea de *individual*, care intră ca parte în logica relațiilor, ca agent în logica invenției spirituale, constituie referința esențială în metodologia identității, intră în calculul logicii partitive etc. Analizând ideile lui Noica, Ioan Biriș evidențiază modul în care un filosof își asumă ceea ce am putea numi „obligațiile filosofiei”, în acest caz tematizarea unei idei, *individualul* care dă *holomeria*, adică imaginea unui concept ca un spațiu al relaționării filosofului atât la filosofie, cât și la știința contemporană.

Problematica *individualului* este pentru Noica obsesivă, fiind legată de *holomer* și logica partitivă, respectiv proiectul său de logică hermeneutică. Din ceea ce scrie Noica și, desigur, evidențiază și Ioan Biriș, *individualul* este înțeles ca o funcție ce are un spațiu logic. În matematică, funcția este definită ca relație care asociază unor elemente dintr-o mulțime (domeniu) elemente dintr-o altă mulțime (codomeniu). Or, de aici reiese că *individualul* ca funcție are attribute active, de compunere. Se poate susține că într-un anumit context *individualul* poate fi interpretat ca având funcție creativă. Din perspectiva logicii, această chestiune, *creativitatea*, este o stare paradoxală, deci inacceptabilă. Mai precis, atât deducția, cât și inducția „conduc la pierderea individualului”. Soluția lui Noica este a câmpului logic, care ar permite „o «împlântare» directă a generalului în individual”. Numai că o asemenea posibilitate „este un act demiurgic, de aceea Noica ne spune că metodologia invenției spirituale are nevoie de un act de decizie”¹⁰. La acest nivel, *individualul* se identifică în Demiurgul lui Platon, care și el „împlântă” generalitatea celor două *modele* în individualitatea unei existențe, respectiv când folosește *modelul ființei veșnice*, atunci „desăvârșește totul ca ceva frumos”, iar când folosește *modelul devenirii veșnice*, atunci „el va săvârși totul ca ceva departe de a fi frumos”¹¹. Într-o imagine sintetică și în spiritul logicii lui Hermes, Noica vine cu exemplul romanului, care și el este o lume, anticipând cu două decenii un calcul logic. „Un roman desfășoară spațiul logic n-dimensional al câte unui erou. Cu fiecare frază se dă un chip provizoriu funcției. Întregul contopește spațiile într-unul: chipul individualului.”¹²

⁹ Ioan Biriș, *op. cit.*, p. 41.

¹⁰ *Ibidem*, p. 73.

¹¹ Platon, *Timaios*, în *Opere*, vol. VII, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1993, p. 142 (27 d – 28 a – b);

¹² Constantin Noica, *Jurnal de idei*, ed.cit., p. 128 (283).

Funcția de agent activ, creator, al *individualului* face obiectul unei analize legate de indentitatea culturală. Desigur, referința este dată de manifestările vii din artă, literatură, filosofie, din varii domenii ale culturii, într-un moment istoric pentru România, perioada interbelică, în care conștiința critică a identității naționale generează pentru Noica o problemă, și anume: „cum poate o «indivualitate» să se ridice la puterea universalului, cum poate jonționa cu ordinea generală?” În studiile cuprinse în *Modelul cultural european*, Noica va încerca să înțelegă „individualitățile culturale”, implicit cea românească, din perspectiva „raportului fundamental Unu-multiplu”¹³. Chestiunea va fi reluată în *Devenirea întru ființă* și în *Scrisori despre logica lui Hermes*, lucrări în care, din perspectivă ontologică și a logicii hermeneutice, ne sunt date modele conceptuale operaționale întemeiate pe *holomer* și calculul relațiilor I-D-G, concretizate în șase tipuri de judecăți specifice (*krinamenul*) și trei tipuri de raționamente (*synaethismul*) cu variantele aferente.

Ei bine, în cartea sa, Ioan Biriș va căuta să problematizeze și să lămurească unele dintre ideile lui Noica care ridică semne de întrebare. În acest sens, va proceda la analiza limbajului hermeneutic, înțeles ca limbaj-acțiune, deoarece exemplele filosofului nostru țin de „situația holomerică din interiorul trinității creștine, despre situația holomerică logos-limbă, despre umanitatea socratică etc.”¹⁴ Totodată, apelul la logica analogiei i-au permis să facă o serie de observații care lămuresc un anume „exces de semnificație”. Originalitatea ideilor lui Noica sunt evidențiate de Ioan Biriș și prin subtile analize și referințe la unii logicieni contemporani.

Limitat de spațiul dat unei cronici, nu închei fără să semnalez importanța și originalitatea cărții *Constantin Noica Holomeria simbolică*, semnată de Ioan Biriș. Autorul ne convinge că și Noica a tins să fie un holomer, aspirând ca prin rostirea filosofică românească (partea) să ne integrăm în marea cultură europeană (întregul), asumându-ne-o și dând seamă de identitatea sa.

¹³ Ioan Biriș, *op. cit.*, pp. 93–94.

¹⁴ *Ibidem*, p. 264.

